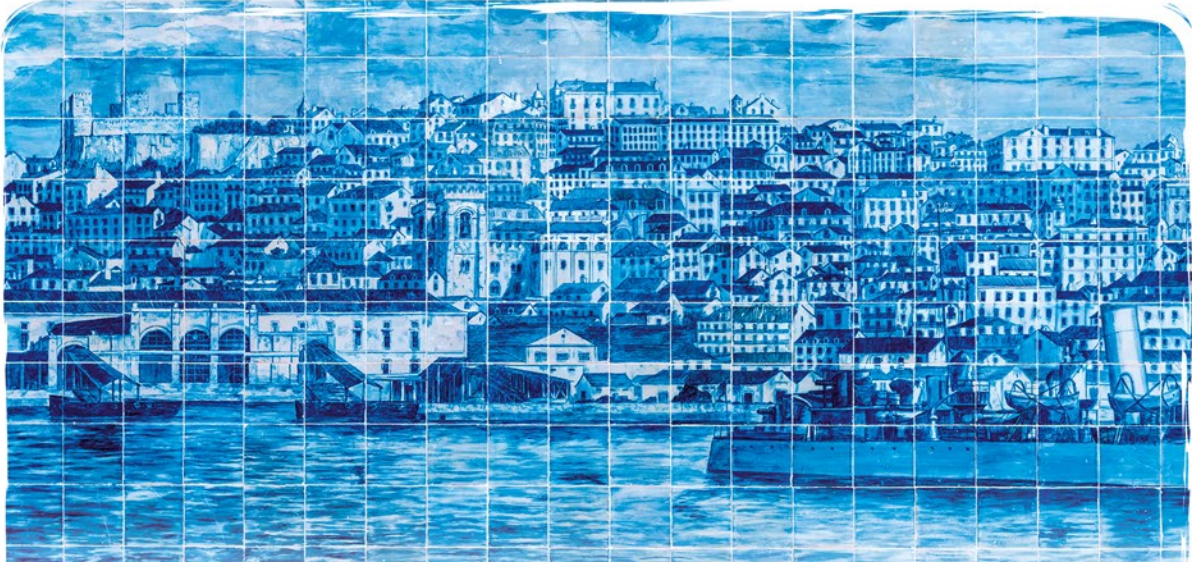
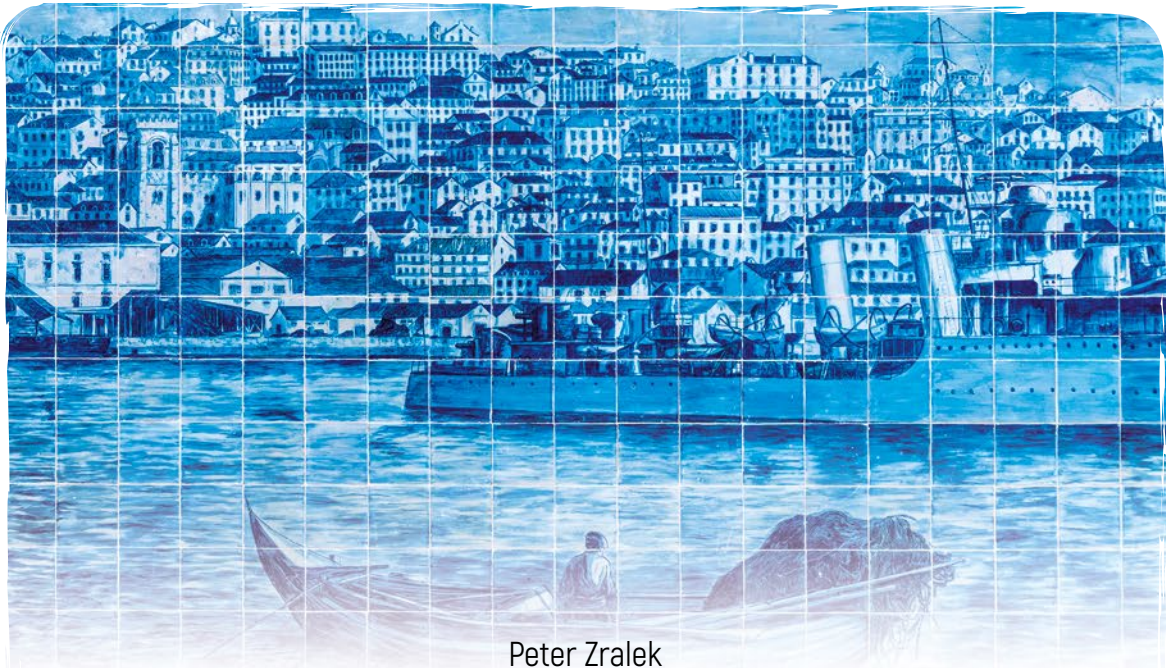

ATLAS TURYSTYCZNY

Portugali

Peter Zralek

ATLAS TURYSTYCZNY

Portugalii

TEKST: **PETER ZRALEK**

REDAKCJA: **ANNA WILLMAN**

KOREKTA: **MONIKA WRÓBEL**

PROJEKT MAKIETY, FOTOEDYCJA I OPRACOWANIE GRAFICZNE: **MARIUSZ DYDUCH**

PROJEKT I OPRACOWANIE GRAFICZNE OKŁADKI: **AMADEUSZ TARGOŃSKI**

MAPY: **EXGEO PROFESSIONAL MAP MARCIN SOBIECH**

ZDJĘCIA NA OKŁADCE: SHUTTERSTOCK.COM

Front (od góry): Panorama dawnej Lizbony na azulejos; Muzeum Azulejos w Lizbonie © JKom, Lizboński tramwaj © DS_93; grzbiet: Słynny tramwaj 28 na lizbońskiej ulicy © Samuel Borges Photography, Azulejos na fasadzie kamienicy w Porto © dimbar76; tył (od góry): Praia da Rocha w Portimao, w regionie Algarve, © Marcin Krzyzak, Palácio da Pena w Sintrze © leoks

Wydanie I © Copyright for text, cover and layout SBM sp. z o.o.
Warszawa 2017

Wydawnictwo SBM Sp. z o.o.
ul. Sułkowskiego 2/2
01-602 Warszawa

www.WYDAWNICTWO-SBM.pl

ISBN 978-83-8059-422-7

SPIS TREŚCI

KALEJDOSKOP 5

Witajcie w Portugalii (6) • Historia (10) • Geografia (14) • Kultura i sztuka (16) • Słynne postaci (18) • Kuchnia (20) • Rozmaitości (22)

TRASY 25

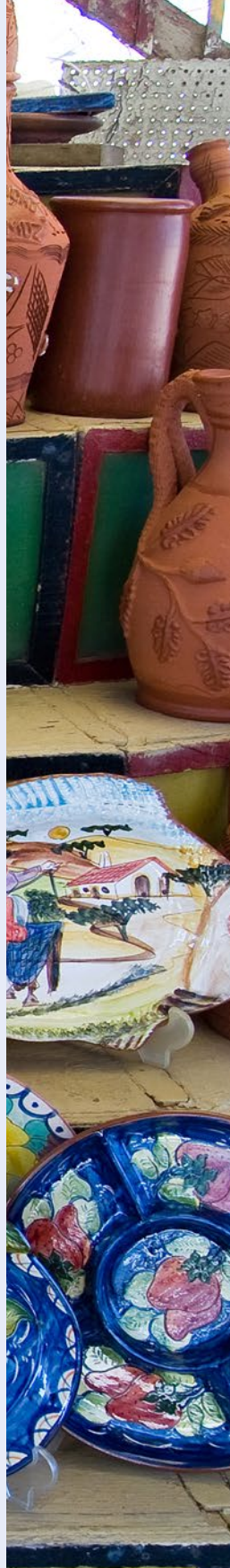
Okolice Lizbony – sztuka i piękno natury (26) • Centrum – śladami wiary i wiedzy (29) • Północ – na tropach narodzin kraju (32) • Alentejo – kraina chleba (35) • Algarve – druga Portugalia (38)

ATLAS 43

Albufeira (44) • **A**lcobaça (45) • **A**lcoutim (49) • **A**ljezur (50) • **A**lmancil (51) • **A**lvito (54) • **B**arcelos (55) • **B**atalha (57) • **B**eja (60) • **B**raga (64) • **B**ragança (67) • **C**abo da Roca (68) • **C**abo São Vicente (69) • **C**aldas da Rainha (70) • **C**ascais (71) • **C**astelo Branco (72) • **C**astelo de Vide (73) • **C**astro Marim (74) • **C**astro Verde (75) • **C**haves (76) • **C**itania de Briterios (77) • **C**oimbra (78) • **C**onimbriga (81) • **É**vora (82) • **F**atima (86) • **F**aro (90) • **G**uimarães (93) • **L**agos (97) • **L**amego (100) • **L**eiria (101) • **L**izbona (102) • **L**oulé (124) • **L**uz de Tavira (125) • **M**afra (126) • **M**arvão (128) • **M**értola (129) • **M**irandela (130) • **M**onsanto (131) • **M**onsaraz (132) • **M**oura (134) • **N**azaré (135) • **Ó**bidos (137) • **O**lhão (140) • **P**almela (142) • **P**arque Nacional Peneda-Gerês (143) • **P**eniche (144) • **P**onta da Piedade (145) • **P**ortalegre (146) • **P**orto (147) • **P**raia Da Luz (159) • **P**raia da Rocha (160) • **Q**ueluz (161) • **S**agres (162) • **S**antarém (163) • **S**erpa (165) • **S**erra da Arrabida (166) • **S**erra da Estrela (167) • **S**erra da Monchique (168) • **S**esimbra (169) • **S**etubal (170) • **S**ilves (172) • **S**intra (174) • **T**avira (179) • **T**omar (182) • **V**iana do Castelo (185) • **V**idigueira (186) • **V**ilamoura – Quarteira (187) • **V**ila Real (188) • **V**ila Real de San Antonio (189) • **V**iseu (190)

KALEJDOSKOP

WITAJCIE W PORTUGALII

Wydaje się, że Portugalia ma jedną jedyną wadę – leży stanowczo za daleko. Oczywiście, będąc „wciśniętą” gdzieś, powiedzmy, między Słowacją a Czechy, nie leżałaby nad wspaniałym oceanem, nie miałaby tak kuszących plaż, tak świetnych ryb czy oliwek, tak dobrego wina, azulejos, korkowców, romańskich katedr... i wielu innych atrakcji, które każdego roku przyciągają miliony przyjezdnych.

Gdyby Portugalia leżała bliżej, kto wie, jak potoczyłyby się losy naszego kraju? Damião de Góis, kronikarz słynnego króla Manuela, który wysłał do Indii Vasca da Gamę, zajął w 1531 r. nad Wisłę. Starał się znaleźć na dworze Zygmunta Starego partię dla królewskiego syna, księcia Ludwika. Portugalii zaczynało wówczas brakować ludzi do zamorskich odkryć i podbojów, i oczami wyobraźni widzę już polską husarię wypadającą z portugalskich karaweli prosto na wybrzeże z palmami...

Ale wzdychania te po chwili zastanowienia ustępują konstatacji, że Portugalia leży jednak blisko, tak blisko, że do Lizbony można i warto wybrać się samolotem nawet na weekend. A koniecznie trzeba spędzić tu wakacje.

Zadaniem tego rodzaju wstępów jest zachęcenie Czytelnika do wyjazdu. Myślę, że do odwiedzenia Portugalii namawiać nie trzeba. Kraj ten należy po prostu zobaczyć. Jego bliskość przejawia się też w pewnych podobieństwach łączących Polaków i Portugalczyków – dotyczy to mentalności, usposobienia, gustów i temperamentów. Można by wiele pisać na ten temat, lepiej jednak zamknąć to w kilku słowach: W Portugalii – choć niejedno nas zaskoczy – ma się poczucie bycia u siebie. I to bez względu na to, czy spacerujemy po kolorowych górskich miasteczkach, bierzemy udział w uroczystościach w Fatimie, pijemy porto w Porto czy uprawiamy słodkie nieróbstwo na piaszczystym brzegu morskim w Algarve.

Peter Zralek

▲ Czas na toast za udaną wyprawę do Portugalii. Najstosowniejsze będzie oczywiście porto

▼ Wybrzeże w pobliżu Lagos. Dla takich plaż i widoków warto tu przyjechać

PORTUGALIA

CZĘŚĆ PÓŁNOCNA

0 30 km

0 30 km

HISTORIA

Na terenach obecnej Portugalii znajdujemy ślady pobytu człowieka już sprzed 400 tys. lat. Już wtedy pojawiali się tu wędrowcy, którzy – zapewne w pogoni za stadami zwierząt i w poszukiwaniu jadalnych roślin – zamieszkiwali okresowo groty np. w rejonie Caldas da Rainha.

Przodkami Portugalczyków są – z grubsza mówiąc – ludy, które wywodzą się z migracji i wymieszania się Celtów z tzw. Iberami, przybyłymi prawdopodobnie z północnej Afryki. To z ich potomkami – Luzytanami – będą walczyć kilka wieków później legiony starożytnego Rzymu.

Rzymianie dość szybko – i krwawo – podporządkowali sobie ziemie Półwyspu Iberyjskiego. Na nic się zdały fortele i męstwo wodza Luzytanów, Viriatosa. W granicach obecnej Portugalii powstała z czasem prowincja o nazwie Luzytania, mająca 45 miast. Rzymianie panowali tu sześć wieków, a jednak ślady po nich są bardziej niż skromne: kilka posiadłości wiejskich z zachowanymi mozaikami posadzkowymi, świątynia w Évorze, fragmenty akweduktów, mostów i dróg. Pozostawili jednak duże latyfundia, które z czasem przejęli i ulepszyli następni przybysze, Arabowie. Dotarli oni na Półwysep Iberyjski w 711 r. i pozostali tutaj prawie do końca XV w. Odbieranie im ziem przez chrześcijan w tzw. rekonkwistę łączyło się z powstawaniem nowych struktur państwowych, również na obszarze dzisiejszej Hiszpanii. Pierwszy król Portugalii, Afonso Henriques, budował własne państwo z ziemi zdobywanych na

▲ Strona manuskryptu w jęz. arabskim, XII w.

◀ Ruiny rzymskiej osady w Conimbride

► Król Dionizy,
il. z XIV w.

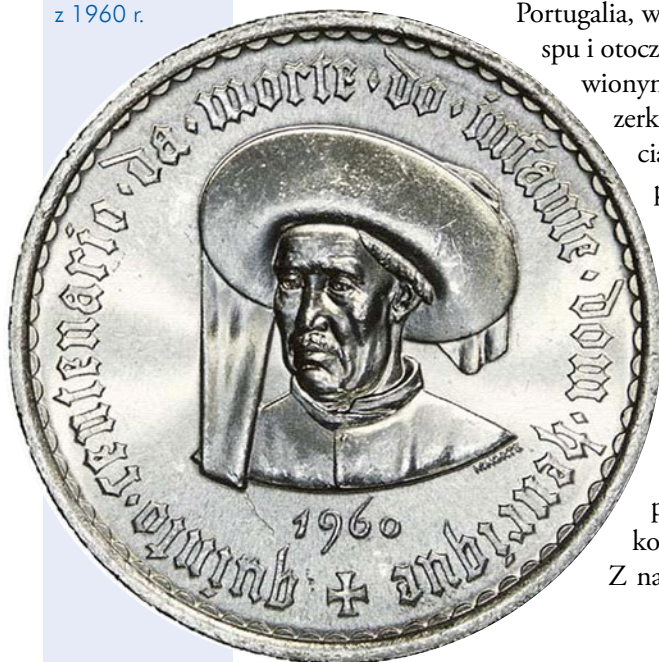
►► Król Jan I,
il. z XV w.

muzułmanach. Już w roku 1128 okrzepło ono w jako tako pewnych granicach. W 1179 r. królestwo Portugalii uznała oficjalnie Stolica Apostolska. Konsolidację ziem Portugalii zakończyło zdobycie Faro przez króla Afonsa III w 1249 r.

Młody kraj miał szczęście do mądrych i walecznych władców, takich jak Dionizy (Dinis), który na przełomie XIII i XIV w. ufortyfikował miasta i założył uniwersytet, czy Jan I, który oddalił niebezpieczeństwo kastylijskie m.in. po znakomitym zwycięstwie pod Aljubarrota w 1385 r.

▼ Henryk
Żeglarz na
monecie
z 1960 r.

Portugalia, wciśnięta w róg wielkiego półwyspu i otoczona nie zawsze przyjaźnie nastawionymi sąsiadami, tęsknym okiem zerkająca na zachód i południe. Rozciągał się tam ocean, z którym, prędzej czy później, musieli się zmierzyć portugalscy żeglarze. W 1415 r. król Jan zorganizował wyprawę morską na marokańską Ceutę, zdobywając ją, a jeden z synów władcy, Henryk Żeglarz, stał się motorem następnych eskapad. Portugalczycy zaczęli pływać na południe, próbując ustalić, gdzie kończy się kontynent afrykański. Z napotkanymi ludami nawiązywa-

li pierwsze kontakty, z czasem przechodzące w handlowe. Kulminacją odkryć stało się w 1498 r. opłynięcie Afryki i dotarcie do Indii Vasca da Gamy. Wraz z „odkryciem” Brazylii dwa lata później kraj rozpoczął nową zamorską przygodę i budowę imperium. Z czasem objęło ono terytoria tak odległe jak Moluki (czyli Wyspy Korzenne) i indonezyjski Timor Wschodni. Bogactwa naturalne nowych ziemi i olbrzymie zyski z handlu spłynęły na małe europejskie państwo jak manna z nieba, a Manuel I (panujący w latach 1495–1521) został najbogatszym monarchą kontynentu. Z potęgą Portugalii liczyli się wszyscy, nawet sułtan turecki i papież. W jakimś stopniu osiągnięte szybko bogactwo wywołało później problemy gospodarcze. Gdy zabrakło kolonii lub przestały one być tak dochodowe jak wcześniej, okazało się, że w kraju nie ma zakładów produkcyjnych, brakuje odpowiedniej technologii, a także chęci pracy. Portugalczycy przyzwyczaili się kupować rzeczy za granicą i płacić za nie złotem (w pewnym okresie król kupował biedocie lisbońskiej ubrania we Francji). Wraz z osłabieniem ekonomicznym nastąpiło uzależnienie polityczne. Po śmierci Sebastiana w 1578 r. przez kilkadziesiąt lat Portugalią rządzono z Madrytu.

▲ „Flor de la Mar” („Kwiat Morza”), portugalski statek z 1502 r.

▼ Marmurowa mozaika w lisbońskiej dzielnicy Belém o średnicy 50 m, przedstawiająca mapę i trasy podróży portugalskich odkrywców

▲ Most 25 Kwietnia łączący Lizbonę z gminą Almada na lewym brzegu Tagu. Jego obecna nazwa upamiętnia rewolucję goździków z 1974 r., która obaliła dyktaturę w Portugalii

▼ Manuel II, ostatni król Portugalii

Cezurą w historii Portugalii było wielkie trzęsienie ziemi w 1755 r., które obróciło w perzynę stolicę i znacznie zniszczyło kraj. Gdyby nie determinacja markiza Pombala i jego gigantyczna praca, Portugalia podnosiłaby się z zapaści znacznie dłużej. Kraj nie uniknął też prądów liberalnych na fali niepokojów rewolucji francuskiej. Po utracie największej kolonii, Brazylii, w 1822 r., wprowadzono zmiany polityczne, ogłaszając m.in. nową konstytucję ograniczającą władzę królewską. Najbardziej zainteresowany, czyli władca, nie potrafił się pogodzić z nową formą rządów, co doprowadziło do kolejnych konfliktów politycznych z coraz lepiej wykształconymi elitami. Dzieje monarchii portugalskiej zakończyły się 1 lutego 1908 r. wraz z zamachem na placu Handlowym w Lizbonie, w którym zginęli król Karol I i następca tronu Ludwik Filip. Władzę przejął Manuel II, zdołał ją jednak utrzymać zaledwie przez dwa lata. Ostatni król Portugalii zakończył życie na emigracji jako „uznany kolekcjoner książek”. Nastąpiły czasy niepewności politycznej, w których raz po raz zmieniały się gabinety. Po przewrocie wojskowym w 1926 r. do władzy doszła skrajna prawica, a kilka lat później profesor ekonomii z Coimbrы Antonio de Oliveira Salazar. Pełnił funkcję premiera do roku 1968, próbując zbudować tzw. Nowe Państwo, jak to sam napisał: „antykomunistyczne, antydemokratyczne, antyliberalne i autorytarne (...), dyktaturę zdrowego rozsądku i inteligencji”. System ten obaliła tzw. rewolucja goździków (*Revolução dos Cravos*) w 1974 r., która zapoczątkowała zmiany demokratyczne. W 1986 r. Portugalia dołączyła do projektu i struktur EWG (dzisiejszej Unii Europejskiej).

GEOGRAFIA

Portugalia, trzy i pół razy mniejsza od Polski, zajmuje 88,5 tys. km², a z posiadłościami zamorskimi, archipelagami Azorów i Madery o 4 tys. km² więcej. Od zachodu oblewają ją wody Atlantyku, a od północy i wschodu sąsiaduje od wieków z przeszło pięć razy większą Hiszpanią (wcześniej Kastylią). Tereny graniczne między obu krajami są przeważnie góryste, dwie trzecie terytorium Portugalii tworzą wyżyny i obszary górskie.

Najwyższy szczyt Torre (Wieża) wznosi się w paśmie Serra da Estrela, czyli Góry Gwiazdziste, i sięga 1993 m n.p.m. (na portugalskich Azorach stary krater wulkanu Ponta do Pico jest wyższy o pół kilometra). Największą rzeką kraju jest Tag, po portugalsku Tejo (wym. *teżu*) długości prawie naszej Wisły, ale w granicach Portugalii liczy tylko 145 km, wypływający jako Tajo (wym. *tachu*) z Gór Iberyjskich, na południe od hiszpańskiego Toledo. Rzeka ta wpada do oceanu w okolicach Lizbony. Obok drugiego co do wielkości miasta kraju, Porto, przepływa druga co do długości (895 km) rzeka Portugalii, Duero (Douro), czyli „Złota”, która także bierze początek w Hiszpanii. Nad nią, kilkadziesiąt kilo-

▲ Siedmio-metrowa wieża wzniesiona w 1948 r. na wierzchołku Torre, po to, by najwyższy szczyt Portugalii miał równo 2000 m n.p.m.

◀ Skaliste wybrzeże Algarve

► Winnice w dolinie Duero, obszaru, który ze względu na walory krajobrazowe i cenne dziedzictwo, został wpisany na listę UNESCO

► Dęby korkowe, to jeden ze skarbów Portugalii. Największe plantacje tych drzew rosną na południu kraju

▼ Ryś iberyjski, któremu jeszcze 10 lat temu groziło wymarcie, został przywrócony przyrodzie Portugalii

metrów na wschód od Porto, rozciągają się winnice rodzące grona wykorzystywane w produkcji słynnego wina porto. Długości naszej Odry jest Gwadana (Gwadiana), tworząca najstarszą granicę w Europie. W 2002 r. zbudowano na niej tamę Algueva, za którą w ostatnich latach powstało największe w Europie Zachodniej sztuczne jezioro, liczące 250 km².

W ciągu ostatnich kilkunastu lat wskutek pożarów kraj stracił setki tysięcy hektarów lasów. Do głównych gatunków drzew należą – uprawiane przemysłowo – eukaliptus i dęby korkowe oraz sosna, a na południu migdałowiec i figowiec. Największym zwierzęciem kraju jest dzik, najbardziej rozpowszechnionym zając (i wiele gatunków żab), a najciekawszym zapewne rzadki ryś iberyjski – w prowincji Algarve żyje około tuzina osobników. Położona na skraju kontynentu Portugalia jest ostoją migracyjnego ptactwa i w sezonach ich przelotu rajem dla amatorów ornitologii.

KULTURA I SZTUKA

W Portugalii, choć rozwijała się ona nieco na uboczu wielkich prądów kulturowych i szlaków, którymi przemieszczały się nowe idee, można – z wyjątkiem budownictwa starożytnego – prześledzić cały rozwój europejskiej architektury. Nie brakuje tu także ciekawego malarstwa i rzeźby oraz przykładów oryginalnej sztuki zdobniczej, której błękitno-białą wizytówką są *azulejos*. Portugalia ma także wybitnych pisarzy i jedyną w swoim rodzaju muzykę – *fado*.

W okresie późnego gotyku, w pierwszej połowie XVI w., Portugalczycy wypracowali własny styl w dekoracji, zwany manuelińskim (manuelikiem), nawiązujący do epoki wielkich odkryć – wśród jego motywów można odnaleźć m.in. kotwice, glony morskie czy fragmenty takielunku.

Typową ornamentyką budowli, nie tylko sakralnych, są ceramiczne kafle zwane *azulejos*, które pojawiły się w Portugalii w XVI w. W wystroju kościołów towarzyszy im często połączana snycerka, czyli *talha dourada*.

Najbardziej znanym **rzeźbiarzem** portugalskim jest Joaquim Machado de Castro (1731–1822), autor m.in. konnego posągu króla Józefa na placu Handlowym w Lizbonie. Współczesnych reprezentuje np. zmarły w 1975 r. Leopoldo Neves da Almeida, współau-

▲ Posąg króla Józefa autorstwa Joaquima Machado de Castro

◀ Ściany pokryte azulejos zdobiące krużganki katedry w Porto

▲ *Fado*, José Malhoa, 1910

▼ Okładka pierwszego wydania *Luzjady*, 1572

tor monumentu ku czci portugalskich odkrywców w Belem. Dzieje **malarstwa** otwiera w XV w. Nuno Gonçalves, nadworny artysta króla Alfonsa V, twórca paneli św. Wincentego w lizbońskim Museu Nacional de Arte Antigua. Najślynniejszym malarzem renesansowym Portugalii jest Vasco Fernandes, bardziej znany jako Grão Vasco, który ma własne muzeum w Viseu, gdzie się urodził ok. 1475 r.

Literatura portugalska należy do najciekawszych w Europie. Eposem narodowym są wierszowane *Os Lusíadas* (*Luzjady*) Luisa Vaz de Camõesa, opowiadające dzieje wyprawy Vasco da Gamy do Indii. Za najciekawszego pisarza XX w. uchodzi Fernando Pessoa, autor m.in. wspaniałej *Księgi niepokoju* (1982). Światową sławę zdobył noblista José Saramago (1922–2010), a wśród pisarzy młodszego pokolenia wyróżnia się m.in. Gonçalo M. Tavares (ur. 1970).

Czołową pozycję wśród twórców **kina** zajmuje Manoel de Oliveira (1908–2015), autor przeszło stu filmów, m.in. *Ruchomych słów* (*Um filme falado*) nakręconych, gdy reżyser skończył 95 lat (ostatnie dwa filmy zrealizował, mając 106 lat!). Bohaterki filmu, matka i córka, podróżują promem po Morzu Śródziemnym (kapitana, syna polskich emigrantów gra John Malkovich).

Muzyczną wizytówką Portugalii są rzewne pieśni **fado**, których korzeni należy szukać w lizbońskiej dzielnicy Alfami. Ich najwybitniejszą interpretatorką była Amalia Rodriguez, zmarła w 1999 r.

SŁYNNNE POSTACI

Nie sposób wymienić ich wszystkich. Poniższy miniprzegląd portugalskich sław reprezentują bohaterski rycerz, dowódca i święty, słynny podróżnik i odkrywca, wybitny XVIII-wieczny polityk, zdolny i nieszczęśliwy renesansowy poeta oraz boski Ronaldo.

NUNO ALVARES PEREIRA Na kłindze miecza kazał wygrawerować imię Bogurodzicy i zabił nim własnoręcznie kilkudziesięciu wrogów kraju (pod koniec XIV w. byli to głównie Kastyljczycy). Po świetnej karierze wojskowej u boku króla Jana I i śmierci żony wdział mnisi habit, a gromadzone latami majątek i łupy wojenne przeznaczył na fundacje klasztorne i budowę sierocińców. Zmarł w 1431 r. jako brat Nuno od św. Marii. Jest ostatnim świętym Portugalii, kanonizowanym przez Benedykta XVI w 2009 r.

▲ Nuno Álvares Pereira, autor nieznany, XIX w.

VASCO DA GAMA W 1498 r., opłynąwszy Afrykę (czterema okrętami), dotarł do wybrzeży Indii jako pierwszy Europejczyk. Tamtejszemu władcy szczególnie nie zaimponował, przywożąc m.in. karton cukru i sześć kapeluszy, ale jego odważna wyprawa zapoczątkowała wielki i intratny handel morski ze Wschodem, podstawę XVI-wiecznego bogactwa Portugalii, i rozpoczęła budowę zamorskiego imperium.

▼ Gobelin przedstawiający przybycie Vasca da Gamy do Kalkuty

